

संस्कृतसामान्यम् ।

अनिकार्थपत्रम् ।

धातु रूपाणि ।

पश्चमेऽक्षररूपम् ।

क्री (स्वरीदता)

लट् लकार (वर्तमान काल)

पुरुष -	एकवचनम्	द्विवचनम्	चतुर्वचनम्
प्रथम पुं -	क्रीणाति	क्रीणीतः	क्रीणन्ति
मध्यम पुं -	क्रीणासि	क्रीणीथः	क्रीणीथ
उत्तम पुं -	क्रीणामि	क्रीणीवः	क्रीणीमः

लोट् लकार (अनुत्ता)

प्र० पु० -	क्रीणातु	क्रीणीताम्	क्रीणन्तु
म० पु० -	क्रीणीहि	क्रीणीतम्	क्रीणीत
उ० पु० -	क्रीणानि	क्रीणाव	क्रीणाम

लङ् लकार (भूतकाल)

प्र० पु० -	अक्रीणात्	अक्रीणीताम्	अक्रीणन्
म० पु० -	अक्रीणाः	अक्रीणीतम्	अक्रीणीत
उ० पु० -	अक्रीणाम्	अक्रीणीव	अक्रीणीम

विधिलिङ् लकार (चाहिर)

प्र० पु० -	क्रीणीयात्	क्रीणीयाताम्	क्रीणीथुः
म० पु० -	क्रीणीथाः	क्रीणीयातम्	क्रीणीयात
उ० पु० -	क्रीणीयाम्	क्रीणीयाव	क्रीणीयाम

लृट् लकार (मविध्यत् काल)

प्र० पु० -	क्रेष्यति	क्रेष्यतः	क्रेष्यन्ति
म० पु० -	क्रेष्यसि	क्रेष्यथः	क्रेष्यथ
उ० पु० -	क्रेष्यामि	क्रेष्यावः	क्रेष्यामः

MKS
26-09-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा, (सं० प्राचार्य)
रा० उ० सं० महावि० लुखयेना, पूर्णियाँ ।

साहित्यम् ।शास्त्री

Page No.:

Date: / /

द्वन्द्वविचारः ।अलंकारः (17 वर्णों वाले द्वन्द्व) का भेद → "हरिणी द्वन्द्व" ।

लक्षणम् → "रसयुगहयैः, - न सम रस लघु ।"

न → नगण, स → सगण, म → मगण

र → रगण, ल → लघु, ल → लघु,

गु → गुरु ।

यतयः → रसयुगहयैः → रसैः, षड्भिः वर्णैः, युगैः, चतुर्भिः वर्णैः, हयैः → सप्तभिः वर्णैः ।

जिस द्वन्द्व के प्रत्येक चरण में कम से कम दो नगण, सगण, मगण, रगण, लघु तथा एक एक लघु एवं एक गुरु वर्ण यानि कुल सत्रह (17) वर्ण हों, वह द्वन्द्व हरिणी द्वन्द्व कहलाता है। इस द्वन्द्व के प्रत्येक चरण में क्रमशः दस, चार तथा सात अक्षर पर यति होती है यानि दस, दसवें तथा अन्तिम सत्रहवें वर्ण पर यति होती है।

नगण, सगण, मगण, रगण, सगण, लघु, गुरु

।।। ।।५ ५५५ ५।५ ।।५ ।५

न सम रसनाः, कालौ गाश्चलं चतयौ व नम्, कुरुत सुकृतं, याव नै यं, तनुः प्रविशोर्यते । किमपि कलना, कालम्येयं, प्रधावति शत्वश, तरुण हरिणी, सन्नस्तेव, लवप्रविसारिणी ॥

26-09-2020

डॉ० निर्मलकुमार झा (सं. प्राचार्य)
रा० ३० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णिया ।

26-09-2020

संस्कृतशामान्यम् ।

उपशास्त्री 1

Page No.:

Date: / /

अभितार्थपत्रम् ।

शब्दरूपाणि ।

साद्यु शब्द (उकारान्त, पुल्लिङ्ग)

विक्रितः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा -	साद्युः	साद्यु	साद्यवः
द्वितीया -	साद्युम्	"	साद्यून्
तृतीया -	साद्युना	साद्युभ्याम्	साद्युभिः
चतुर्थी -	साद्यवे	"	साद्युभ्यः
पञ्चमी -	साद्योः	"	"
षष्ठी -	"	साद्योः	साद्यूनाम्
सप्तमी -	साद्यौ	"	साद्युषु
सम्बोधन -	हे साद्यो !	हे साद्यु !	हे साद्यवः !

साद्यु शब्द के अनुसार ही अन्य उकारान्त पुल्लिङ्ग शब्द के रूप बनेंगे । यथा → गुरु, शम्भु, पशु, शिशु, गृध्रु, प्रभु, जन्तु, विन्दु, बाहु, मिथु, वायु, विद्यु, दस्यु, तरु, मानु, विष्णु, अणु, मनु आदि ।

M.M.

26-09-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा (सं. प्राचार्य)
श० उ० सं० महावि० युवसेना, पूर्णियाँ